

ЛИРИКАДА ПУБЛИЦИСТИКАЛЫҚ ПАФОС ХЭМ
СЕЗИМЛЕРДИ СУЎРЕТЛЕЎ УСЫЛЛАРЫ

Яхияев Зарипбай Жумабаевич

Қарақалпақ мәмлекетлик университети оқытыушысы

Ключевые слова: литература, развитие, методика, компетентность педагога.

Keywords: literature, development, methodology, teacher competence.

Өзбекстан хэм Қарақалпақстан Республикалары сиясий-экономикалық ғәрезсизликке ерискеннен соң еркин демократиялық жолын таңлап, бул жәмийетимиздиң бәрше тараўларында үлкен өзгерислердиң жүзеге келиўине, жаңаша пикирлердиң қәлиплесиўине тийкар жаратты. Бәрше тараўларда болғаны сыяқлы журналистикада, публицистикалық дәретпелерде, сондай-ақ, әдебиятта да үлкен жаңалықлар хэм жаңаланыўлар жүз берди. Бул жаңаланыўлар әдебиятта турмыс шынлығының заман ҳақыйқатлығының сәўлелениўинде өз көринисин тапты. Әсиресе, поэзияда публицистикалық усыл арқалы дәўир шынлығы ашып берилмекте.

Хәзирги Қарақалпақ публицистикалық лирикасы бойынша арнаўлы изертлеўлер алып барған алым А.Аяповтың айтқанындай, «Ғәрезсиз заманымыз жәмийетинде демократиялық өзгерислер дәўири басланды. Усы себепли бурын айтыў мүмкин болмаған, қадаған етилген, бирақта, адамлардың кеўлинде қашшан-ақ писип жетилисип жүрген ой-пикирлерди айтыў мүмкиншилиги жаратылды. Өз дәўиримиз айнасы болған көркем әдебиятымыз, оның белгили ўәкиллери буннан өнимли пайдаланыўға үлгерди. Айырым шайырларымыз, жазыўшыларымыз, драматурглеримиз 1970-жыллардың екинши ярымы хэм 80-жыллардың басынан баслап-ақ, талантлы дәретиўшилер жәмийеттиң иллетлери, көз боямашылық, жағымпазлық, қоршаған орталыққа парықсыз қатнас ҳ.т.б. инсан

еркинлигине шек қойылыуының унамсыз ақибетлери ҳаққында жаза баслады. Көп узамай әдебиятымыздағы ашық сөзлиликтің, ой-сезимлердің тууырдан-тууыры жемиси болған публицистикалық лирика жүзеге келди хәм ол бүгинги күни өзиниң раўажланыуы жолына ийе болып үлгерди.[1]

Қарақалпақ халқының уллы байтереги болған Өзбекстан халық қәхарманы, шайыр Ибрайым Юсуповтың шығармаларында лирикалық публицистиканың өзине тән қәсийетлерин көриуимиз мүмкин. И.Юсупов шығармаларында дәўир ҳақыйқатлығын ашып бериуде, инсанның ишки кеширмелерин сәўлелендириуде лирикалық публицистика усылының бар екенлиги сезиледи. Көрнекли алым Қ.Жәрымбетов өзиниң «XIX әсир Қарақалпақ лирикасының жанрлық қәсийетлери хәм раўажланыуы тарийхы» атлы мийнетинде атап көрсетилгениндей «Лирикалық шығармадағы публицистикалық қәсийетлер хәм көркем-эстетикалық сезимлер шығармадағы лирикалық қәхарманның жеке руўхый кейпиятлары, дағдарыслары, наразылықлары арқалы бериледи» [2].

И.Юсуповтың лирикалық шығармаларында бундай сезимлердің сүўретлениуин «Өмир саған ашықпан» қосықлар топламындағы «Аралға» қосығы арқалы да көриуимиз мүмкин. Шайырдың 1998-жылы жазған бул қосығы еки куплеттен ибарат болыуына қарамастан терең мәнини өз ишине қамтыған. Қосықта қарақалпақ халқының тәғдири Арал теңизи менен тығыз байланыслы екенлиги, сонлықтан-да, оның қәдирина еле де жетиуимиз кереклиги ҳаққында философиялық ой, лирикалық сезим баянланған.

Қәдирина жетпедик, әзийзим Арал,
Гүрсинген ҳаўазың тур қулағымда,
«Үмитиң-жолдасың деген де сөз бар.
Толқырсаң заманың келген шағында [3].

Шайыр бул қосығында Арал машқаласының инсаният тәғдириндеги ең аўыр апатшылықтың бири екенлигин публицистикалық усыл арқалы ашып береді. Қосықта Арал теңизи таңирдің, яғный Аллатала тәрепинен инам етилген ырысқы-несийбе екенлиги, лекин оның қәдирина жете

алмағанлығымыз сүүретленген. Сондай-ақ Арал теңизиниң қайта баслаўын «Гүрсинген хаўазың тур қулағымда» деп образлы тәризде мәнили баянлайды. Публицистикалық шығармаларда болғаны сыяқлы, жәмийетлик машқаланың хақыйқый көринисин дәл фактлер тийкарында сүүретлеў публицистикалық лирикада ушырасады. Бирақ, публицистикалық лирикада көркемлеў хәм образлылық мәлим дәрежеде үстинлик етеди.

И.Юсуповтың «Өмир саған ашықпан» қосықлар топламындағы «Жаңа әсирге», «Перзент», «Сахра бүлбүлине», «Сүмелек қайнатқан жеңгеге», «Орның бәрха төрде болды, ақсақал», «Бул дүнья», «Таллар жапырақ төкти, урықлап қуўрап», «Болмас», «Шайырға енер», «Еркин базар» хәм басқа да қосықларында лирикалық публицистиның өзине тән тәреплерин көриўимизге болады. Шайырдың «Орның бәрхә төрде болды, ақсақал» атлы қосығында ел-халық ушын хызмет еткен қарақалапақ перзенти Мәтеке Жуманазаровтың искерлиги хаққында сөз етиледі.

Таллы жағыс тамғалының жеринде,

Бул жақты жәхәнге келдиң ақсақал,

Ат көтерип Қарақалпақ елинде,

Бир киши ким болса, болдың ақсақал [4]

Көринип турғанындай шайырдың бул қосығында лирикалық публицистика терең сезиледи. Мәселен, қосықтағы қахарманның жәмийетлик искерлиги, халыққа еткен хызмети хәм де өз халқының алғысына миясар болғанлығы анық баян етилген. Бирақ, шайыр публицистикалық ой-пикирлерин, сезимлерин көркем сүүретлеў кураллары арқалы образлы сәўлелендиреди. И.Юсуповтың экологиялық машқалаларды терең ашып бериўге бағышланған бир қатар қосықларында да публицистикалық усыллардан пайдаланылғанын көреўимизге болады. Мысалы, шайырдың 1988-жылы баспадан шыққан «Дузлы самаллар» қосықлар топламында экологияның өзгериўи хәм оның жағымсыз ақыбетлери публицистикалық усылда берилген.

Белгили илимпаз профессор Қ.Оразымбетов өзиниң «Хәзирги

қарақалпақ лирикасында көркем формалардың эволюциясы хәм типологиясы» атлы монографиясында И.Юсуповтың «Дузлы самаллар» топламын әдебий теориялық анализлей отырып, шайырдың лирикасында экологиялық машқалалардың публицистикалық лирика арқалы ашып берилгенлигин көрсетеди. «Атап өткенимиздей, қосық – публицистикалық лирика, – деп жазады профессор Қ.Оразымбетов, – лекин, шайыр публицистикалық ой-пикирди де көркем сүўретлеў қураллары хәм усыллары арқалы барынша көркемлеп бериўге ерискен. Әсиресе, «Мийўе ағашы, марапатқа малынды», «Кеўил қәтержамлық шербетин ишип», «Ийкемшиллер ынғый жабын жағалап», «Аяқларды қағып гөне шөнгелер», «Бетон мал қоралар муздың ығындай», «Бийдәўлет баланың хожалығындай» деген қатарларда аллегория, метофора, теңеўден жүдә шеберлик пенен қолланылған.

И.Юсуповтың «Дузлы самаллар» топламындағы «Бул жер еле зор болады», «Арал эллегиялары», «Боранлы кеште» сыяқлы лирикалық шығармаларында экологиялық қыйыншылықлар, дуздың кескин көбейип кетиў себеpleri лирикалық публицистика арқалы ашып берилген. Мәселен: «Бул жер еле зор болады» қосығында экологиялық машқала публицистикалық лириканың ең тийкарғы проблемасы сыпатында алынады. Онда шайыр экологиялық апатшылықтан тәшўишке түседи хәм оның себебин излеўге, машқаланың шешемин табыўға хәрекет етеди. Турмыста жүз берип атырған экологиялық машқалаларды анық мысаллар менен көркем сүўретлейди.

Асты да дуз, үсти де дуз,
Жасап турған жеримиздиң,
Ашшы-ғой деп налымаңыз,

Тамған маңлай теримизди – деп ўақыялықты лирикалық усылда көркем баянлайды. Шайыр бул лирикалық шығармасында экологиялық апатшылық жағдайдан қыйыншылыққа үмитсизликке түскен халқының руўхын көтериўге публицистикалық көркем усыл менен исеним оятыўға хәрекет

етеди. Буны қосықтың төмендеги қатарларынан көриўимиз мүмкин:

Бардур болжаў қәбилетим,

Билген нәрсем сол болады,

Сәл азырақ сабыр етиң,

Бул жер еле зор болады. Бул қосықта инсанның Ана ўатанға деген шексиз муҳаббатының қаншелли терең екенлигин публицистикалық лирика арқалы көрсетиледи. Экологиялық жақтан қаншелли қыйын шараятта болса да Ўатанға болған хўрмет жоқары болыўы керекли екенлигин халыққа уқтырады. И.Юсуповтың Ўатан сезимлерин лирикалық публицистика арқалы жеткерийўи, әсиресе, оның «Пошша торғайға» атлы қосығында кең тәрийипленген. Пошша торғай образы арқалы шайыр туўылған жер ышқысын сўўретлейди.

Май топыраққа аўнап дўр-дўр силкинип,

Сен көкке қарасаң қайта йошланып,

Туўылған жер ышқы йош бул мен билсем,

Бул сезим де мениң кеўлимде қанық.

Шайыр лирикалық шығармасында ўатанға болған публицистикалық сезимлерин, ой-пикирлерин көркем образ хәм усыллар арқалы барынша көркемлеп береди. Хәттеки, пошша тоғай менен сәўбетлесип атырғандай, торғайдың сайраўын өзи киби ўатан жери менен байланыстырады.

Сайра достым, әлхәўада пырпырлап,

Саз бенен сәўбетсиз дәўран боларма,

Сен көкте менен жерде буншелли шырлап,

Сўймегенде, оннан ўатан болды ма – деп шайыр ўатанға болған ишки сезимлерин публицистикалық лирика усылы менен халыққа жеткизеди.

И.Юсупов лирикалық шығармаларында турмысты анық сәўлелендирийўи, бүгинги күндеги хәр қыйлы жәмийетлик машқалаларды көтеретуғын қосық қатарларын көриўимиз мүмкин. Әлбетте, бундай лирикалық көз-қарасларды публицистикалық усыл сыпатында қараўымыз мүмкин. Бул хәққында доцент Ж.Марзияев өзиниң «Қарақалпақ

публицистикасының раўажланыў басқышлары» атлы мақаласында: «Публицистика социал турмыста сәўлелендириўдиң айрықша бир түри болып, социаллық турмыстың сол күндеги, сол замандағы машқалаларын өзінде жәмлестиреди хәм хәзирги заманға хызмет етеди. Яғный публицистика заман машқалаларын сол заманның адамларына жеткизиў, сол заман машқалаларына қарата жәмийетлик пикирлерди оятыў мақсетине хызмет көрсетиўши дәретпе түри болып есапланады - деп жазады.

И.Юсуповтың лирикасында жәмийетлик сиясий, социаллық турмыс машқалаларын сүүретлеп бериўши қосықлар көплеп ушырасады. Мысалы:

«Қаўын-қаўын» деген ойын бар қызық,

Қайта қураман деп хәммеси бузып,

Халықта бос дүканның аўзына дизип,

Купонға үңилткен күннің усы ма? Бул қосықта қайта қурыў дәўириндеги дағдарыслы заманның машқалалары, жәмийетлик-сиясий аўхалы публицистикалық тилде суўретленген. Себеби, бунда сол замандағы жол картинасы анық мысаллар көринислеринде, дәлийллер менен шебер ашып берилген. Әлбетте, буны биз лирикалық публицистика деп айта аламыз. Бирақ, ондағы ўақыялық лирикалық шегинислер, көркемлеў қураллары менен образлы көрсетилген.

Шайырдың «Базар жолында» деп аталған лирикасында да бир дәўирден, екінши дәўирге өтиў барысындағы өзгерислер, жәмийетлик, экономикалық машқалалар өз көринисин тапқан.

Бул базарда өтпес епкемей затын,

Жеңимпаз атанған сый-марапатың.

Конкуренция деп қойды жарыстың атын,

Сол жарысқа шайпалыңлар, жигитлер.

Бул қосықта базар қатнасықларына өтиў дәўирине енди ғана қәдем таслап атырған ўақыттағы ҳалат көркем лирикалық усылда баянлаған. Әлбетте, шайыр базар экономикасын жақсы түсинген хәм өз түсиниклерин кең жәмийетшиликке публицистикалық лирика арқалы жеткериўге хәрекет

еткен. «Халық өмириниң бурылыс мәўритлеринде бир жәмийетлик системадан, екинши жәмийетлик системаға өтиўге умтылыс дәўиринде әдебияттағы публицистикалық бағыт, оның ажыралмас бөлеги болған публицистикалық лирика алдыңғы планға шығып, инсан кейпиятының индикаторы, оның кеўлиндеги жалынлы сөзди айтыўдың трибунасы дәрежесине жетеди. Онда экологиялық машқаланы сәўлелендириўде де лирикалық публицистика усылларынан кең хәм шебер пайдаланғанлығын көриўимизге болады.

Жуўмақлап айтқанда, шайырдың лирикалық дәретпелеринде публицистикалық ой-пикирлер, сезимлер көркем сүүретлеў қуралларынан кең түрде хәм шеберлик пенен пайдаланған ҳалда баян етилген.

Пайдаланылған әдебиятлар

1. Аяпов А. "Хәзирги қарақалпақ публицистикалық лирикасын изертлеўдиң илимий-теориялық мәселелери". – Нөкис.
2. Жәримбетов Қ. "Х1Х әсир Қарақалпақ лирикасының жанрлық қәсийетлери хәм раўажланыў тарийхы" – Нөкис: Билим, 2004
3. Юсупов И. "Өмир саған ашықпан..." сайланды шығармалары. – Нөкис: Қарақалпақстан, 1999, 23-б.
4. Юсупов И. "Өмир саған ашықпан..." сайланды шығармалары. – Нөкис: Қарақалпақстан, 1999. 26-б.
5. Yusupov K.A. Qaraqalpaq ádebiyatın oqıtıwdıń ilimiy metodikalıq tiykarları. Monografiya. – Tashkent: NIF MSH, 2024. –172 b
6. Qabulova M. V-IX klasslarda oqıwshılardıń awızeki hám jazba sóylew tilin rawajlandırıw metodikası. Oqıw qollanba. – Nókis: Bilim, 2023. – 120 bet.
7. Yusupov K.A. Qaraqalpaq ádebiyatın oqıtıwda ádebiy materiallardı tallaw metodikası. Monografiya. – Tashkent: METHODIST NASHRIYOTI, 2023. –120 b
8. Yusupov K.A., Yusupov I.K. Qaraqalpaq ádebiyatın oqıtıwda innovaciyalıq-pedagogikalıq texnologiyalar. Oqıw qollanba. – Tashkent: METHODIST NASHRIYOTI, 2023. – 120 b

9. Юсупов К.А. Ш.Сейтов прозасын таллаў усыллары. (Методикалык қолланба). – Нөкис, «Miraziz Nukus», 2017. – 4 б.т. – 64 бет.
10. Юсупов К.А. Академиялык лицейлерде карақалпақ әдебиятын сабақтан тыс жұмыслар арқалы үйрениўдиң илимий методикалык мәселелери. (Методикалык қолланба). – Нөкис, «Miraziz Nukus», 2018. – 5 б.т. – 80 б.
11. Юсупов К.А. Qaraqalpaq ádebiyatın oqıtıw metodikası. Sabaqlıq. – Tashkent: Sano-standart, 2018. – 21 б.т. – 336 б.
12. Юсупов К.А. Академиялык лицейлерде карақалпақ әдебиятын оқытуў методикасы. Монография. – Нөкис: Qaraqalpaqstan, 2019. – 7 б.т. – 112 б.
13. Юсупов К.А. Академик лицейларда карақалпақ адабиётини ўқитиш методикаси (педагогика фанлари доктори (DSc) диссертацияси автореферати). – Нөкис, «Miraziz Nukus», 2021. – 4 б.т – 66 бет.
14. Юсупов К.А. Kórkem shıǵarmalardıń mazmunıń úyreniw metodikası. Oqıw qollanba. – Tashkent: Yosh avlod matbaa, 2021. – 23,75 б.т. – 380 б.
15. Юсупов К.А. Qánigelik hám pedagogikalıq ámeliyat. Oqıw qollanba.– Nókis: Ilimpaz, 2021. – 3.75 б.т. – 60 б.
16. Yusupov KA Arnawlı pánlerdi oqıtıw metodikası. sabaqlıq. – Tashkent: INNOVATSIYA-ZIYO, 2022. – 19 б.т. – 304 б.
17. Qaraqalpaq ádebiyatın oqıtıw texnologiyaları. Oqıw qollanba. – Tashkent: INNOVATSIYA-ZIYO, 2022. – 9.3 б.т. – 144 б.
18. Konis A. Yusupov. Studying Forms of Teaching Karakalpak Poetry at Academic Lyceums. Eastern European Scientific Journal. Germany. Ausgabe, 3-2018. 72-75.
19. Konis A. Yusupov. Studying Karakalpak Poetry in Academic Lyceums by Various Methods in Class. Eastern European Scientific Journal. (ISSN 2199-7977). Germany. 1-2019. 83-85.
20. Yusupov K.A. Scientific and theoretical foundations of teaching Karakalpak literature at academic lyceums // Journal of Critical Reviews. (ISSN 2394-5125). – Vol 7, Issue 7, 2020. – №1. – P.P. 349-354

21. Yusupov K.A. Akademik litseylarda qoraqalpoq adabiyoti // Til va adabiyot ta'limi. – Toshkent, 2020. – №6. – Б. 40-41 (13.00.00. №8).

22. Yusupov K.A. Methods of teaching literary material at academic lyceums according to the program // *Academia. An International Multidisciplinary Research Journal (India)*. (ISSN: 2249-7137). – Vol. 10 Issue 5, 2020. – P.P. 1628-1634 (Impact Factor: SJIF 2020= 7,13).

23. Yusupov K.A. Curricula for teaching karakalpak literature. // *Academia: An International Multidisciplinary Research Journal* <https://saarj.com>. *Academia* ISSN: 2249-7137 Vol. 11, Issue 5, May 2021, Стр. 1069-1074. Impact Factor: SJIF 2021 = 7.492, 10.5958/2249-7137.2021.01525.1

24. Yusupov K.A. Scientific and methodological problems of studying karakalpak literature. // *Asian Journal of Multidimensional Research (AJMR)* <https://www.tarj.in>. ISSN: 2278-4853 Vol 10, Issue 5, May, 2021. Стр. 585-590. Impact Factor: SJIF 2021 = 7.699. 10.5958/2278-4853.2021.00451.1

25. Юсупов К.А. Изучение творчества Чингиза Айтматова в академических лицеях // *Til va adabiyot ta'limi*. – Toshkent, 2021. – №7. – стр. 52-53 (13.00.00. №8).

26. Юсупов К.А. Научно-методических основы преподавания каракалпакской литературы. *International Scientific Journal Theoretical & Applied Science* p-ISSN: 2308-4944 (print) e- ISSN:2409-0085 (online) Year: 2021 Issue: 11. Pp. 362-371. <http://T.Science.org>.

27. Юсупов К.А. Педагог шайыр лирикаси ҳам таълим-тарбия маселелери // *Пим ha'm ja'miyet*. Нукус давлат педагогика институти журнали. – Нукус, 2021. – №4. – Б. 100-102.

28. Юсупов К.А. Өсербай Әлеуовтың лирикасын үйрениў. «Әмиўдәрья» журналы, 2021, – №4, – Б. 63-68.

29. Юсупов К.А. Развитие устной культуры учащихся на уроках литературы // *Til va adabiyot ta'limi*. – Toshkent, 2022. – №1. – Б. 70-71

30. Yusupov K.A. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida qoraqalpoq adabiyotini o'qitish masalalari// Til va adabiyot ta'limi. – Toshkent, 2022. – №2. – Б. 17-18 (13.00.00. №8).

31. Yusupov K.A. Teaching students the methods of artistic depiction in Karakalpak prose. // Journal of Hunan University (Natural Sciences). Vol. 49. No. 04. April 2022. Page - 590-603.

32. Yusupov K.A. Methods of selection of Karakalpak Novels. // Journal of Positive School Psychology. (Scopus) Volume. 6, No. 4 (2022). Page - 26-30. ISSN: 7152-7159.

33. Yusupov K.A. Learning Discussing the Epic Novels. // Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching. Volume 7 I March 2022. Page - 26-30. ISSN: 2795-739X.

34. Юсупов К.А. Обучение основам письменной речи учащихся. // «PEDAGOGS» international research journal. Volume-7, Issue-1, April-2022. – Стр. 176-181.

35. Yusupov K.A. Theoretical foundations of teaching Karakalpak literature. // GALAXY international interdisciplinary research journal (GIIRJ). ISSN (E): 2347-6915. Vol. 10, Issue 5. May, (2022). PP. 210-216.

36. Yusupov K.A. Qoraqalpoq adabiyotini o'qitish masalalari // Journal of new century innovations. (WSRjournal.com), Volume - 5, Issue - 6. May, (2022). PP. – 113-122.

37. Юсупов К.А. Изучение произведений писателя на уроках литературы // Международный научно-образовательный журнал «Образование и наука в XXI веке». Выпуск №26 (том 4), май, 2022. – Стр. 196-201.

38. Yusupov K.A. Methodology for analyzing lyrical works in literature lessons. // Miasto Przyszłości. (**Impact Factor: 9.2**). Vol. 26 (2022). Page - 200-208. ISSN: 2544-980X.

39. Юсупов К.А. Изучение творчества С.Мажитова в школе. //V Международный журнал научных исследований «Научный импульс». Выпуск №1, 30 август, 2022. – Стр. 44-50.

40. Yusupov K.A. Methods of Teaching the Works of O.Satbaev in Schools. // Journal of intellectual property and human rights. Vol. 01 Issue. September - 2022. Page – 44-53. ISSN: 2720-6882.

41. Yusupov K.A., Jiemuratova A.S. Development of Oral and Written Speech of Students in Schools. // Journal of intellectual property and human rights. Vol. 01 Issue. September - 2022. Page – 56-66. ISSN: 2720-6882.
<http://juournals.academiczone.net/index.php/jiphr>

42. Yusupov K.A. of Teaching Korakalpok literature // Central asian journal of literature, philosophy and culture. Vol. 03 Issue: 10 - 2022. Page – 75-85. eISSN: 2660-6828.

43. Юсупов К.А. Образ Айдося в каракалпакской литературе. // I International science conference on multidisciplinary research, Abstracts of International Scientific and Practical Conference. Berlin, Germany January 19-21, 2021, стр. 766-769

44. Юсупов К.А. Изучение в современной каракалпакской лирике. / III International science conference on e-learning and education, Abstracts of III International Scientific and Practical Conference. Lisbon, Portugal February 2-5, 2021, стр. 349-353.

45. Юсупов К.А. Изучение творчества Казакбай Юлдашева /V Международная научно-практическая конференция по новым тенденциям в науке и образовании «Theoretical and scientific bases of scientific thought», 16-19 февраля, 2021 г., Рим, Италия, стр. 503-508.

46. Юсупов К.А. Академиялық лицейлерде А.Атажановтың прозасын үйрениў. /VI Международная научно-практическая конференция по фундаментальным наукам, искусству, бизнесу и образованию, интернет-технологиями и обществу. 23-26 февраля, 2021 г., Стокгольм, Швеция, стр. 443-448.

47. Юсупов К.А. Академиялық лицейлерде Аббаз Дабылов лирикасын оқытыў технологиялары. /VI Международная научно-практическая конференция по фундаментальным наукам, искусству, бизнесу и

образованию, интернет-технологиями и обществу. 23-26 февраля, 2021 г., Стокгольм, Швеция, стр. 431-432.

48. Юсупов К.А. Юсупов И.К. Академиялық лицейлерде Эжинияз шайыр лирикасын оқытыў технологиялары. /VI Международная научно-практическая конференция по фундаментальным наукам, искусству, бизнесу и образованию, интернет-технологиями и обществу. 23-26 февраля, 2021 г., Стокгольм, Швеция, стр. 437-442.

49. Юсупов К.А. Юсупов И.К. Лирикалық шығармаларды оқытыў методикасы. /VI Международная научно-практическая конференция по фундаментальным наукам, искусству, бизнесу и образованию, интернет-технологиями и обществу. 23-26 февраля, 2021 г., Стокгольм, Швеция, стр. 469-474.

50. Юсупов К.А. Изучение литературных жанров. / VIII Международная научно-практическая конференция «Problems and tasks of modernity and approaches to their solution», 02-05 марта, 2021 г., Токио, Япония, стр. 198-203.

51. Юсупов К.А. Изучение творчества Аденбая Тажимуратова в академических лицах. /IX Международная научно-практическая конференция «Innovative technologies in science and education», 04-06 марта, 2021 г., Израил, стр. 226-232.

52. Юсупов К.А. Изучение произведения писателя в академических лицах. // IX Международная научно-практическая конференция «Innovative technologies in science and education», 04-06 марта, 2021 г., Иерусалим, Израил, стр. 233-238.

53. Юсупов К.А., Алламбергенова Минайым. Изучение творчества Кали Жуманиязова в академических лицах. /IX Международная научно-практическая конференция «Innovative technologies in science and education», 04-06 марта, 2021 г., Израил, стр. 239-243.

54. Юсупов К.А. Изучение творчества Конысбай Камалова в академических лицах. // IX Международная научно-практическая

конференция «Innovative technologies in science and education», 04-06 марта, 2021 г., Иерусалим, Израил, стр. 250-256.

55. Юсупов К.А. Изучение произведения Мамбеталы Кайыпова в академических лицеях. // IX Международная научно-практическая конференция «Innovative technologies in science and education», 04-06 марта, 2021 г., Израил, стр. 257-264.

56. Юсупов К.А. Изучать разборы эпических произведений в академических лицеях. /X Международная научно-практическая конференция «Topical issues, achievements and innovations of fundamental and applied sciences», 09-12 марта, 2021 г., Лиссабон.

57. Юсупов К.А. Академиялык лицейлерде көркем шығармаларды оқытыу технологиялары. /X Международная научно-практическая конференция «Topical issues, achievements and innovations of fundamental and applied sciences», 09-12 марта, 2021 г., Лиссабон, Португалия: стр.237-242

58. Юсупов К.А. Драмалық шығармаларды оқытыу усуллары. /X Международная научно-практическая конференция «Topical issues, achievements and innovations of fundamental and applied sciences», 09-12 марта, 2021 г., Лиссабон, Португалия: стр. 243-248.

59. Юсупов К.А. Изучение лирика Кунхожа в академических лицеях. /XIII Международная научно-практическая конференция «Development of modern science: theory, methodology, practice», 18-19 марта, 2021 г., Мадрид, Испания: стр. 160-165.

60. Юсупов К.А. Жазыушылардың дөретиушилик психологиясы. / XIII Международная научно-практическая конференция «Development of modern science: theory, methodology, practice», 18-19 марта, 2021 г., Мадрид, Испания: – стр. 180-185.

61. Юсупов К.А. Использование современных педагогических технологий в преподавании каракалпакской литературы / Материалы **Международной** научно-практической конференции. «Татарская литература и культура в

контексте взаимодействия национальных литератур и искусств». Казанский федеральный университет, 26-27-марта, 2021 г. Стр.356-362.

62. Юсупов К.А. Изучение творчества Сапа Матчанова. /XV Международная научно-практическая конференция «The world science of modernity. Problems and prospects of development», 25-26 марта, 2021 г., Париж, Франция: стр. 170-175.

63. Юсупов К.А. Инновационные технологии в обучении каракалпакской литературе /Материалы Международной научно-практической конференции. «Татарская поэзия и культура второй половины XX начала XXI века». Казань, 26- апреля, 2021 г. Стр.341-346.

64. Юсупов К.А. Т.Қайыпбергеневтың «Айдос баба» (Мың тиллаға баҳаланған гелле) драмасын таллаў усыллары / «Түркий халықлары фольлоры ҳәм әдебияты тарийхы изертлениўиниң әҳмийетли мәселелери» атамасындағы online халықаралық илимий-теориялық конференция материаллары топламы. – Нөкис: НМПИ баспасы, 2021 (27-28-май), – 245-248-бб.

65. Юсупов К.А. Карақалпақ прозасында миллий психологияның сәўлелениўи. /«Түркий филологияның әҳмийетли мәселелери» атамасындағы халықаралық илимий-теориялық конференция материаллар топламы. Нөкис, «Қарақалпақстан», 2021, 113-118-бб.

66. Юсупов К.А. 9-класста Б.Қайыпназаров лирикасын таллаў. /X Международная научно-практическая конференция «НАУЧНЫЕ ОСНОВЫ СОВРЕМЕННОЙ НАУКИ И ПРАКТИКИ», 23-26 ноября 2021 г., Греция. – 462-466 - бб.

67. Юсупов К.А. Развитие литературной речи и письменного языка учащихся на уроках литературы. “Models and methods for increasing the efficiency of innovative research” a collection scientific works of the international scientific conference (11 Desember, 2021) – Berlin: Copenhagen, 2021. ISSUE– p. 161-165.

68. Юсупов К.А. Қосық теориясын арнаўлы изертлеўши алым.. /Инсан қәдири – инсанлар қәлбинде. (илимий, илимий-публицистикалық хәм публицистикалық мақалалар топламы. – Нөкис: Қарақалпақстан, 2022, – 151-159- бб.

69. Юсупов К.А. Анализ методика художественного произведения /Сборник материалов Международную научно-практическую конференцию посвященной 60 – летию кафедры «Педагогика» на тему: «Современное общество и педагогическое образование». Казакстан, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия университети. 22-апреля, 2022 г Стр.268-271.

70. Юсупов К.А. Ádebiyat sabaqlarında oqıwshılardıń dóretiwshilik kompetenciyasın rawajlandırıw. /The and analytical aspects of recent research: International scientific-online conference, Part 1, Issue 5: May 31st 2022. Turkiya, Istanbul: pp. 104-109.

71. Юсупов К.А. Эпик асарларини ўрганиш усуллари. / в конференция и публикацию статьи в сборнике «Международная конференция академических наук », 25- сентябрь, 2022. Россия. Стр. 115-126. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7111598>.

72. Юсупов К.А. Изучение лирических произведений на уроках литературы. /Spain International scientific-online conference: “Solution of social problems in management and economy” Part 1, Issue 2: September 20, 2022. www.conf.com. Spain, Испания: pp. 21-26.

73. Yusupov K.A. Akademiyalıq liceylerde poeziyalıq shıǵarmalardı oqıtıw usılları. /Proceedinngs of international Conference on Educational Discoveries and Humanities. Vol. 1 No.1 (2022): ICEDH. Texas, USA.pp. 46-58.

74. Юсупов К.А. Халмурат Сапаров дөретиўшилиқ жолы. «Әмиўдәрья» журналы, Нөкис, 1996. 3-4-саны, 54-60.

75. Юсупов К.А. Бердақ шығармаларын үйрениў усыллары. «Қарақалпақстан муғаллими» журналы, Нөкис, 1996. 1-2-саны, 12-15.

76. Юсупов К.А. «Айдос бий» дәстаны хәм тарийх. «Әмиўдәрья» журналы, Нөкис, 2000. 2-саны, 94-96

77. Юсупов К.А. (авторлар менен бирге) Оқыўшыларымыз пикир айтады. «Әмиўдәрья» журналы, Нөкис, 2000. 3-саны.
78. Юсупов К.А. «Айдос бий» дәстаны хәм тарийх. «Әмиўдәрья» журналы, Нөкис, 2000. 6-саны, 112-115.
79. Юсупов К.А. Хәзирги дәўир хәм Бердақ шайыр мийрасына көз карас. «Әмиўдәрья» журналы, Нөкис, 2001. 2-саны, 126-128.
80. Юсупов К.А. Хәзирги дәўир қарақалпақ әдебиятында Айдос бий образы. ӨзРИАҚҚБ «Хабаршысы» журналы, Нөкис, 2001. 5-саны, 130-131.
81. Юсупов К.А. Хәзирги дәўир қарақалпақ әдебиятында Айдос бий образының өзгешеликлери. ӨзРИАҚҚБ «Хабаршысы» журналы, Нөкис, 2001. 6-саны, 138-139.
82. Юсупов К.А. «Шырашылар» романының көркем психологизми. «Әмиўдәрья» журналы, Нөкис, 2006. 6-саны, 112-115.
83. Юсупов К.А. XX әсирдеги қарақалпақ прозасында көркем психологизм мәселелери. «Муғаллим хәм үзликсиз билимлендириў» журналы, 2007, 4-саны, 11-15 бб.
84. Юсупов К.А. Ишки монолог хәм шеберлик. «Әмиўдәрья» журналы, Нөкис 2008. 1-саны, 113-116 бб..
85. Юсупов К.А. Лирикалық прозада көркем психологизм. «Әмиўдәрья» журналы, Нөкис 2008. 2-саны, 124-127.
86. Юсупов К.А. Жазыўшылардың дәретиўшилиқ шеберлигин үйрениў методикасы. ҚМУ хабаршысы, 2009, 3-4-санлар, 126-129.
87. Юсупов К.А. И.Юсуповтың «Ўатан топырағы» шығармасының мазмунын үйрениў. ҚМУ хабаршысы, 2009, 3-4-саны, 46-49.
88. Юсупов К.А. Қарақалпақ әдебиятын интерактив методлар менен оқытыў усыллары. ҚМУ хабаршысы, 2011, 1-2-саны, 58-60.
89. Юсупов К.А. Қарақалпақ лирикасын изертлеўши алымның дәретиўшилигин үйрениў. «Муғаллим хәм үзликсиз билимлендириў» журналы, 2012, 1-саны, 3-8.

90. Юсупов К.А. «Академиялық лицейлерде И.Юсупов дәретиўшилигин лекция түрлери менен үйрениў усыллары». ҚМУ хабаршысы, 2012, 3-4-санлар, 30-32.

91. Юсупов К.А. Жазыўшылар дәретиўшилигин үйрениў усыллары. «Әмиўдәрья» журналы, Нөкис 2012. 4-саны, 115-118.

92. Юсупов К.А. Қонысбай Камалов-қарақалпақ прозасын изертлеўши алым. «Әмиўдәрья» журналы, 2014, 1-саны, 82-91.

93. Юсупов К.А. Әдилбай Қожықбаев-қарақалпақ әдебиятын изертлеўши. «Әмиўдәрья» журналы, 2014, 6-саны, 123-128.

94. Юсупов К.А. Әдебияттаныўда салмақлы орны бар алым. ҚМУ хабаршысы, №1, 2015, 132-136.

95. Юсупов К.А. Ш.Сейтов прозасында пейзаж ҳәм қаҳарман образын үйрениў мәселелери. ҚМУ хабаршысы, №2, 2015, 92-96.

96. Юсупов Қ. Оразбай Сәтбаев поэзиясының көркемлик өзгешеликтери. «Әмиўдәрья» журналы, №5, 2015, 77-87.

97. Юсупов Қ. Бердақ шығармаларын үйрениўде конференция сабақ түринен пайдаланыў. Түркий халықлар әдебиятының гейпара мәселелери , Нөкис-2004.Б. 30-32.

98. Юсупов Қ. Конфликт қаҳарманлар минез-қулқын ашыўдың негизи. Журналистика ва адабиёт: кеча ва бугун. (Илмий тўплами), 1-қисм. Т. : Юрист – маркази, 2008. 44-47.

99. Юсупов Қ. Прозада миллий психологияның сәўлеси. Журналистика ва адабиёт: кеча ва бугун. (Илмий тўплами), 2-қисм. Т. : «Юрист –медиа маркази», 2008. 148-150.

100. Юсупов Қ. Академик лицейларда Ажиниёз лирикасини ўқитишда кластер методини қўллаш. «Педагог кадрлар малакасини ошириш ва уларни қайта тайёрлашнинг замонавий шаклларини жорий этиш муаммолари», (Илмий –амалий конференцияси материаллари), Тошкент , 2009. 284-285.

101. Юсупов Қ. Академик лицейларда Ажиниёз лирикасини ўқитишда бурчаклар методи билан ўрганиш. «Олий ва касб-хунар таълими тизимида профессор-ўқитувчиларнинг малакасини ошириш жараёнини такомиллаштириш муаммолари», (Илмий –амалий семинар материаллари), Бухоро, 14-15-май, 2009. 133-136.
102. Юсупов Қ. Көркем шығармалардың мазмунын үйрениў методикасы. Миллий идентивлик ва оммавий ахборот воситалари. (Илмий тўплами), Т. : «Юрист –медиа маркази», 2009. 48-51.
103. Юсупов Қ. И.Юсупов поэзиясын оқытыў усуллары. «НМПИ илим билимлендириў хэм тәрбия мәселелерин раўажландырыўдағы орны», (Республикалық илимий-теориялық конференция материаллары), Нөкис, «Қарақалпақстан», 2010, 185-187.
104. Юсупов К.А. Әдебияттануы илиминиң жан күйери еди... Илим хэм әдебияттың машақатлы жолларында. (илимий-әдебий хэм еске түсириўлер), Нөкис, 2012, 70-73.
105. Юсупов К.А.. Кәсип өнер коллежлеринде Т.Қайыпбергеновтиң «Көздиң қарашығы» романын үйрениў усуллары. Илимий топлам (Магистрантлар ушын), Нөкис-2012.Б. 93-94.
106. Юсупов К.А. «Т.Қайыпбергеновтиң «Қарақалпақ қызы» романында пейзаж хэм қахарман образы». Хәзирги филология илимлериниң әҳмийетли мәселелери. (Республикалық илимий-теориялық конференциясы мақалалар топламы, 1-бөлим), 2013жылы, 76-80.
107. Юсупов К.А. Академиялық лицейлерде Айдос бий образын үйрениў. (Айдос деген уллы киси.). Бердақ миллий мәдениятымыздың байтереги. (Илимий топлам, Нөкис, Билим, 2013, 24-26.)
108. Юсупов К.А. Әдилбай Қожықбаев-қарақалпақ әдебиятын изертлеўши. « Әдебиятшы - алым хэм устаз » ҚМУ, Нөкис , 2014, 125-133.
109. Юсупов К.А. Әжинияз шайырдың лирикасын оқытыўда интерактив методлардың қолланылығуы. «Қарақалпақ әдебиятының жарық

жұлдызлары». (Илимий мақалалар топламы). Нөкис, «Қарақалпақстан», 2015, 42-46.

110. Юсупов К.А. Т.Қайыпбергеновтың «Тәнхә өзиңе мәлим сыр» повестинде қахарман образын жасаў усылы. «Қарақалпақ әдебиятының жарық жұлдызлары». (Илимий мақалалар топламы). Нөкис, «Қарақалпақстан», 2015, 42-46.

111. Юсупов К.А. Ғәрезсизлик дәўирде Бердақ дәретиўшилигиниң үйренилиўи. «Бердақ-классикалық әдебиятымыздың бийик шыңы» атамасындағы республикалық илимий-теориялық конференция материаллары топламы. КМУ, Нөкис, 2017.

112. Юсупов К.А. Ғәрезсизлик дәўирде Бердақ дәретиўшилигин үйрениў. «Классикалық әдебияты жәмийеттеги манаўий жаңаланыў мәселелери» атамасындағы халық аралық илимий-конференция материаллары топламы., Нөкис, «Илим», 2017, 49-51.

113. Юсупов К.А. Содержание и способы изучения внеклассных работ по каракалпакской литературе в академических лицеях. (Международная научно-практическая конференция «Фундаментальные научных исследования».) Астана, 2018.стр.116-122.

114. Юсупов К.А. Фантастикалық романды таллаў усыллары. / International scientific –online conference: Intellectual education techological solutions and innovative digital tools. Netherlands conference. January, 2023. - pp. 10-19.

115. Юсупов К.А. Изучение в современной каракалпакской прозы / “England” modern rpsycholoy and pedagogy: problems and solution. Vol. 11 No.1 (2023): London conference: 2023. - pp. 5-14.

116. Юсупов К.А. Изучение лирических произведений в школе // Международный научно-образовательном электронном журнале «Лучшие интеллектуальные исследования». – Москва: Том-1, часть 8. 10-27- 2023 г. – Стр. 44-52.

117. Yusupov K.A. Qaraqalpaq ádebiyatı boyınsha dógerek jumısların shólkemlestiriw usılları // O'zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali. Volume 2, No.23. 2023-10-20. Page-1-13.

118. Юсупов К.А. Методов обучения лирика Ж.Аймурзаева в школе // Международный научный журнал «Научный импульс». – Москва: №14 (100), часть 1. 2023 г. – Стр. 218-230.

119. Yusupov K.A., SCIENTIFIC AND THEORETICAL ASPECTS OF TEACHING KARAKALPAK FOLKLORE WORKS IN THE SENIOR CLASSES. . “American journal of Public Diplomacy and International Studies. www.grnjournal.us (AJPDIS global research Network), Volume 01, Issue 08, 2023 ISSN (E): 2993-2157, Impact Factor=7.49. SJIF 2023=7.49. Page-20-25.

120. Yusupov K.A. Teaching methods of literary works in Karakalpak literature . “American juornal of Science on Internation and Human Development . www.grnjournal.us (AJPDIS global research Network), Volume 01, Issue 08, 2023 ISSN (E): 2993-2750, Impact Factor=7.49. 2023=7.49. Page-55-60.

121. Yusupov K.A. Scientific and methodological problems of studying Karakalpak literature at schools through extracurricular activities. “Best juornal of Internation in sciense, research and Development. (www.bjisrd.com), Volume 2, Issue: 10, 2023 ISSN:2835-3579, New York. Impact Factor=9.1. Page- 317-325.

122. Yusupov K.A. Joqarı klasslarda “Alpamıs” dástanın oqıtıwda interaktiv texnologiyalar // Международный современный научно-практический журнал «Новости образование: Исследование в XXI веке». – Москва: №14 (100), часть 1. Октябрия, 2023 г. – Стр. 194-205.

123. Yusupov K.A. Joqarı klasslarda xalıq awızeki dástanların oqıtıwda interaktiv texnologiyalar // Международный современный научно-практический журнал «Новости образование: Исследование в XXI веке». – Москва: №14 (100), часть 1. Октябрия, 2023 г. – Стр. 206-217.